

РАЗГОВОРИ

Снимка: Стефан Стефанов
Худ. оформление: Таня Дечева, Николай Генов

ИНТЕРВЮ С ДОЦ. НИКОЛАЙ ГОЧЕВ

Иван П. Петров
Медицински университет - Пловдив

Николай Гочев е роден на 9 юни, 1964 г. Завършил е НГДЕК (1983 г.) и Атинския университет (1993 г.). Преподава в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ от 1993 г. От 1999 г. е доктор, а от 2003 г. – доцент. Автор е на книгите „Античният херметизъм“ (1999 г.), „Александрия. Разкази за книги, хора и градове“ (2002 г.), „ΠΟΙΝΣΙΣ. Класически и съвременни опити по теория на старогръцката литература“ (2004 г.), „Писма до Егина“ (роман за живота на Платон) (2006 г.), „Фантастичното през античността“ (2012 г.), „Александрия II“ (2017 г.), „Старогръцката литература“ (диалог с бележки) (2019 г.).

Превел е от старогръцки „Херметическият корпус“ (2012, 2018), „Антигона“ на Софокъл (1999 г.; 2014г.) и „Метафизика“ на Аристотел (I-III и X-XIV през 2000 г. и 2017 г., а отпечатването на IV-IX предстои). Доц. Николай Гочев е ръководител на магистърската програма „Антична култура и литература“ (СУ, ФКНФ) от 2002 г. и основател на Асоциацията за Развитие на Университетското Класическо Образование (2005 г.).

Доц. Гочев, какво Ви отведе към класическите езици и древнознанието през 1982 г.?

Началото на моите организирани занимания с античност¹ би трябвало да се отнесе към есента на 1978 г. Тогава станах осмокласник в НГДЕК; в това време училището беше приютено в сградата на 7-ма гимназия („Св. Седмочисленици“).

Ако помисля какви интереси към тези неща съм имал преди това, струва ми се, че за тях свидетелстваше ранното ми увлечение по географията. В къщи ми купувах атласи, доста добри и подробни, имах един на света и един по-голям – на България. А също и касичка във формата на глобус. И дълго време за мен нямаше нищо по-интересно от това, да разглеждам карти и да помня къде са континентите, страните, градовете и всичко. Това показва интерес към целия свят и то не просто в настоящето, защото

¹ Думата „античност“ я пиша с малка буква, имам си причина ☺ – НГ.

държавите и градовете не са отскоро, а още по-малко планините, моретата и континентите. Така че у мен явно е имало един интерес към знанието, който е някак херодотовски – да узная какви народи обитават земята и какво са правили през времето. Ако човек се интересува от това, заниманието с античност е много подходящо, защото то предлага поглед към историята и географията на една голяма част на света, а чрез това и на целия, и към мислите на хората, които са се интересували от същото.

Ако става дума за по-близката причина, тя беше, че един ден баща ми се появи у дома с вестник „Народна младеж“ (той много четеше вестници) и ми посочи съобщение, че НГДЕК обявява прием за осмокласници – за втори път, тъй като гимназията беше създадена през 1977. Тогава всички у дома единодушно казаха, че трябва да кандидатствам там. Изпратиха ме на частни уроци по български и руски език (такива бяха изпитите) и аз учих старателно, притеснявайки се да не би нашите да похарчат напусто пари, в случай че не вляза. Но писах добре и се класирах 6-ти (приемаха 40 момчета и 40 момичета).

Още в първите дни започнаха часовете по латински – най-напред ги водеше Димитър Бояджиев (впоследствие професор по латински в СУ), а след това Юдит Филипова, която ми преподава този език през всичките пет години. Латинският ми беше много интересен и си водех педантично всички тетрадки, стараех се да пиша красиво, а някои познати на семейството започнаха да ми подаряват помагала – популярни книги за древността, албуми по антично изкуство, речници, издания на класически автори.

Кое за Вас беше най-трудно при навлизането в античните езици и култура? Можете ли да разкажете момент, в който сте си мислили да се откажете (ако е имало такъв, разбира се)?

Спомням си, че когато видях за пръв път издание на античен автор (бяха „Апологията“ на Платон и една антология от „Анабазис“ на Ксенофонт), се дивях на гръцките буквички, но уверявах домашните ми, че в 12-ти клас ще чета тези книги „като вестник“. Бях впечатлен от познанията на един съученик от горния клас, който в разговор по време на една лятна бригада каза авторитетно, че на гръцки „бог“ е θεός. Гръцкият ми вървеше сравнително добре и когато Огнян Радев забележа, че подказах на съученика до мен целия превод на един текст от учебника, и то вярно, каза: „Хм, ти всъщност си много добре...“.

Да се откажа точно не съм мислел, както личи и от това, че в НШЗО „Христо Ботев“ изненадах съшколниците с това, че ставах всяка сутрин в 4 часа, за да чета на латински и гръцки (тъй като през деня нямаше време за такива занимания). Ако е имало вероятност да се заема с друго, то е било само заради любопитството ми, тъй като в казармата през втората година си доучвах ненаученото по математика и физика, а после в Атина учих еврейски и пр. Но преподавателите в специалността, които ме бяха запомнили, ми предложиха през 1993-та да се явя на асистентски конкурс (тогава професор беше Б. Богданов) и така останах в тази наука.

В гимназията ми беше трудно по санскрит, и, кой знае защо, по старобългарски; но мисля, че това беше по-скоро от несъгласието с начина, по който се преподаваха тези предмети. По подобен начин и в Атинския университет със старогръцкия – така и не можах да привикна с ройхлиновото (византийско) произношение и си останах завинаги еразмист.

Кой е най-силно запечатаният спомен от ранните Ви занимания с Античност?

Те без съмнение са много и би трябвало да избира един от тях. Спомням си лятото преди 11-ти клас, когато бях в Дупница за ваканцията. Тогава, тъй като не бях зает с нищо, взех учебника по старогръцки за предстоящата година (беше един с мека синя корица, голям формат) и го изчетох целия. И си казах: „А, значи аз мога да чета на старогръцки...“

Не след дълго тази самотна работа даде явен резултат. Четох учебника през лятото на 1981, а през пролетта на 1983 се проведе олимпиада по класически езици за всички випуски на гимназията. Тя беше в три кръга, като аз спечелих последния и така станах първия шампион на България по класически езици.

Как стигнахте до гръцките философи, защо избрахте тях сред другите класически автори?

Трудно е някой да се занимава с античност и да не стигне до философията, макар че се случва. Аз се поинтересувах отрано, като тогава вниманието ми беше привлечено повече от формата. Така веднъж (11 или 12 клас) написах няколко страници диалог в

Платонов стил – на гръцки, разбира се – и го показах на учителите си. После ми казаха, че всички го чели с голям интерес и решили, че като за първи опит съм се справил.

Към края на следването ми в Атина ми хрумна да изчета херметическите текстове, които впоследствие станаха материал за дисертацията. Там има немалко философия или по-скоро философска терминология, наследена от времето на класиката и позната през гръко-римската епоха. Но все пак те не са строго философски, нито естественонаучни; при тях има повече теология и космогония, елементи на проповед, поучение... такива неща. Но главното беше „Метафизиката“. Когато в средата на 1990-те стана дума, че тя би трябвало да се преведе, аз се захванах да си освежа философския език и прочетох (буквално) целите Платон и Аристотел. Това ми отне към две години покрай другите занимания. После, от началото на 1996-та заедно с Димка се захванахме с превода и го завършихме в средата на 2000-та. После, когато писах хабилитационния си труд през 2001-2002, имах отделна глава върху „Поетиката“. След това написах „Писма до Егина“, което е роман за Платон – епистоларен и характерописен. По дух той предшества „Старогръцката литература“, която завърших наскоро – и тя е донякъде характерописна, но вече не епистоларна и не за един автор.

Но не бих казал, че съм „предпочел“ философите. Мое задължение винаги е било да работя върху литературата като цяло, тоест от Омир нататък, докъдето успее. Заниманието със старогръцка литература винаги и навсякъде е било такова: човек трябва да е запознат с Омир и трагите, да има представа от лирика и комедия, да е чел Херодот, някои оратори, после вече идва философията – Платон и Аристотел. Всеки, който се занимава с тази словесност, е длъжен да познава тези автори. По-нататък – докъдето може. Затова включих в магистърската програма „Антична култура и литература“ предмета „Старогръцката литература в Римската епоха“. Това значи от Полибий до края на античността.

Та ако става дума за автори извън философията, занимавал съм се главно с Херодот и трагедията, примерно два пъти преведох „Антигона“.

Какви бяха очакванията Ви, когато започнахте да преподавате? Какви са сега?

Аз съм голям ентузиаст, що се отнася до преподаване. Още от ученик учителите са били важни личности за мен и винаги съм размишлявал кой е добрият начин да се предава знание. И научих: най-добър е разговорът на определена тема, който на моменти

стига до детайли – както е при превода и коментара, но друг път се издига до най-общи идеи за словесността и епохата, и за метода. Също и това, че разговаряйки с хора, човек усъвършенства езика си на учен и го предава на събеседниците си – това е важно условие за възникването и поддържането на школа.

Самото преподаване в началото ми беше и лесно, и трудно. Когато преподавах език – новогръцки или старогръцки, беше лесно, тъй като там нещата обикновено са еднозначни: или е така, или не е така. Затова, както неведнъж съм споделял, чужд (и класически) език може да се преподава добре и от съвсем млади хора; тъй като овладяването му е въпрос главно на талант и системни, няколкогодишни занимания.

Но при хуманитаристиката не е така. Там човек има нужда от много време: дълъг преподавателски опит, изчитане и премисляне на голям обем литература – най-напред, разбира се, на източниците. Ако дисциплината ти е предадена от добър преподавател, както беше при мен, това помага много, но не е достатъчно. Защото човек не може просто да възпроизвежда това, което е видял, тъй като е малко вероятно то да съответства на характера и възгледите му. А всеки трябва да има свой характер и възгледи. Така че трудността е главно в това – как да осмислиш науката като личност. Ето защо до майсторство в тази работа се стига мъчно и бавно; ако човек на 50-годишна възраст я прави добре, това е успех.

Притеснението ми в началото беше, че онова, което предавам на студентите, не е нито ново, нито оригинално. Сега не се безпокоя, че не е ново: старото е добро, пък и те нали затова са дошли – да учат стари неща. А че е оригинално, съм сигурен, защото оригиналността се състои в това да преподаваш науката „като себе си“, а никой човек не прилича на друг. Но пък е трудно да внесеш науката в личността си. Та тогава нищо не очаквах от студентите, тъй като изобщо не бях сигурен, че имат някаква полза от часовете ми. Сега просто очаквам да са чели, което съм ги посъветвал, и напоследък с голяма радост виждам, че точно това става.

Според Вас има ли приемственост в класическото образование в България? Какви са Вашите лични спомен и преживявания в тази насока?

Приемственост несъмнено има. Класическото образование у нас е два вида – гимназиално-университетско, което минава през държавните институции и е създадено след Освобождението, и онова, което минава през богослужението и богословието - то

е на възрастта на християнска България. Разбира се, във втория случай става дума за античност, усвоена чрез християнския поглед към историята. Важен е фактът, че във връзка с близостта ни с Византия и свързаността ни с цариградската и изобщо с гръкоезичните църкви ние тук винаги сме имали гръцкия като първи или най-много втори чужд език. А това е здрава основа за класическото образование; то е нещо, което на Запад не съществува, защото там гръцкият от хилядолетие и половина се учи само като „древен“ език и неговото място е само в науката.

Що се отнася до гимназиално-университетското класическо образование, то е възприето от Запада, донякъде с посредничеството на Русия. Там приемствеността е известна – старогръцкият и латинският се включват в програмата на гимназиите още от 80-те години на XIX в. Това продължава до средата на XX в., когато се случва едно прекъсване за около 30 години и преподаването на класически езици се съхранява само в семинариите, Духовна академия и университета. След това то се възстановява в средното образование чрез НГДЕК. А хората, които имаха непосредствена грижа за начина на работа там, бяха студенти на онези класици, които са били навлезли в научната работа още във времето на предвоенна България. Така че това, което ние сме учили като ученици, е същото, което са учили професорите Михайлов, Ничев, Милев, известните преводачи Вранчев и Батаклиев и други възпитаници на Университета по онова време.

Аз познавам лично малцина от онези, които са били студенти в епохата на Царството. Това са Георги Михайлов и Василка Тъпкова-Заимова, присъствал съм и на един разговор с Иван Венедиков. Но и това е достатъчно, за да си състави човек представа за техния дух и възгледи. Още повече че специално се занимах с историята на класическото образование. Веднъж това беше през биографията на проф. Тъпкова, която съставих през 2010-2011 г., и после чрез избираемия ми курс „Класическо образование и идея за класическа древност в България“, на чиято основа написах една от главите на книгата „Александрия II“ (УИ, 2017).

Как виждате бъдещето на класическото образование? Смятате ли, че трябва да има нова посока? Ако да, бихте ли споделили каква?

Класическото образование ще живее, докато съществува християнският, пък и наред с него, постхристиянският свят. Това е светът, който нарича себе си „западен“ или

„европейски“, като влага различни значения в тези думи. Но макар и различни, тези значения предполагат познаване на античността. Ако някой желае да говори за европейска история, той няма как да заобиколи Рим, а познаването на Рим по необходимост изисква познаване на класическа Гърция. Ако смята себе си за християнин или дори само за изследовател на християнството, ще трябва да учи гръцки и латински, това е неизбежно. Ако се занимава с философия, няма да избегне античността, защото няма влиятелен философ, който да не съотнася своите възгледи с традицията, възхождаща към Аристотел и Платон.

Така че без класическо образование, не може да има европейско/западно или християнско образование. Ако се опита да заобиколи класиката, такова образование ще пропадне много бързо, както се видя в течение на неотдавнашната история, на която и аз съм свидетел.

Каква е ролята на човека, занимаващ се с Античност, днес?

Той има образователна задача и тя е тази, за която стана дума. Трябва да бъде посредник между нашите времена и античното наследство, значи да има поглед и към „средното време“ на историята – както като отношение между общества/държави, така и като живот на науките и словесността. Смисълът на тази задача е в удържането на единството на човешката история. Както за един човек е полезно да има спомени за всяко време от живота си и те да са във връзка помежду си така, че той да бъде и многообразен, и *един*, така и едно общество трябва да помни своята история в цялото й разнообразие и същевременно това да бъде *една* история. Защото съзнанието за това „кой си ти“ те прави и отделен, и свързан с другите, което значи – свободен.

Какви са задачите пред Вас, които сте си поставил, като класически филолог?

За щастие и с Божия помощ аз вече съм направил немалко от това, което смятам, че е мое задължение, но същевременно е било и моя мечта. На първо място, постигнах това, за което са ми помагали в гимназията – станах преводач от класически език и то на най-мъчни и важни книги, които трябва да съществуват на родния ми език.

Една от тях е Софокловата „Антигона“, смятана от някои мислители за най-добрата антична трагедия. И вярвам, че преводът, който направих, е най-добрият превод

на антична трагедия в историята на нашето преводаческо дело. Освен това написах учебник по предмета, който преподавам от 25 години – старогръцката литература. Това е първият наш подробен и системен учебник по предмета. После, с помощта на моята съпруга Димка, завърших превода на Аристотеловата „Метафизика“ – главният философски текст за всички времена. Смятам, че въз основа на този превод моите сънародници ще могат да учат философия и ще философстват за много десетилетия напред.

И освен това се грижих моите студенти да имат възможност да учат добре, значи в съгласие с традицията, но и като съвременни хора. И това го правих както чрез собствените си курсове, така и чрез учебните планове на магистърската и бакалавърската програма на специалност „Класическа филология“, които изработих в началото на миналото десетилетие.

Колкото до бъдещето, надявам се то да не бъде много по-различно от настоящето, а настоящето в нашата дейност е добро. Надявам се да видя успехите на моите студенти, а може би да напиша и още една книга. Но каква ще е тя и за какво, няма да казвам сега.

16 юни 2019, Петдесетница